

”ס’אוחתו אעפעס #3:”

כשהנמלה העניינית אותו מודדת

:: נסים קלדרון

האלבום 'רישומי פחם
בצבע' יצא בשנת 2010
בהוצאת נענע-דיסק/עבודה
עברית/הליקון.

מאיר אריאל, הבן שנולד
לדור המייסדים ב-1942,
כבר לא יכול לשיר על
העבודה כמו הוריו. הם שרו
על תפארת העבודה, והוא
שר על כישלון העבודה.

על חוסר ביטחון – אם הוא "הולך בטל". וכבר ב"נשל הנחש" הוא בחר למצוץ גבעול מתחת הגשר המט לנפול. ובמקום לשבת, כמו רחל, על "מרומי עגלה עמוסת אלומות", הוא הניח לעגלה לעבור על הגשר בלעדיו. אבל לא שקט ולא רגוע הוא הרגיש בנטישה הזאת שנשט את עגלת העבודה, והוא מיד 'התחיל לשאול', כמו בן שהפנים עמוק את מוסר אביו, "מה לרצות, מה לאכול, כשהנמלה העניינית אותי מודדת". יש למוסיקה דרך פשוטה וניפלאה להסתיר אמירה אחת בתוך אמירה אחרת: הלחן החוזר על עצמו מסתיר בבית השלישי מלים שסותרות את המלים של הבית הראשון. כי הבית הראשון משוייך כל כולו – בדרך מאוד מאוד מאיר אריאלית – לדור האבות. בטכסט הכתוב של החוברת שליוותה את האלבום נאמר "איך עם מי להזדיר, ואיך למי להזביר". ככה בדיוק דיברו עברית אותם חלוצים שבנו קיבוצים, והאמינו ב"דת העבודה", והאמינו גם בשפה העברית בקנאות רבה, אבל את ההבדל שבין ל"הזדיר" לבין "להסדיר" הם, שגדלו על רוסית ועל יידיש, מעולם לא הצליחו לבטא. התייחסו הלשוני המזהיר של אריאל נותן לנו כאן רמז דק לכך שאיש שזיבל וחרש זורע וקצר, ולא קיבל מחיר, ומר היה לו כל כך שהוא חשב לקחת אקדח ולהיקבר כמתאבד, כעוד אחד המתאבדים – האיש הזה היה שייך לדור האבות בלשונו. וגם בקו דק שהפריד אצל רבים מהם בין אכסטזה בעבודה לבין יאוש בעבודה. כאשר אותו לחן עצמו חוזר בבית השלישי והאחרון אומרות המלים: "ויתרת לחברה, ויתרת בבית, ויתרת בחורף, ויתרת בקיץ, עד שנותרת כרבע זית". מיהי הדמות שמופיעה בבית הזה? מי ויתר? האם זה האב שויתר על הרבה מאוד למען חלום העבודה, אבל לא הפסיק להאמין ש"אם תעזבנו יום יעזבך יומיים", ולא העלה בדעתו לעזוב את חיי העבודה ואת הקיבוץ? סביר יותר להניח, שמתחת לגלימת המנגינה החוזרת מגניב כאן מאיר אריאל את עצמו, ושם את עצמו במקום שהיה לאביו. כי הוא, אריאל

"ס'אוחתו אעפעס #3" הוא שיר עבודה. כמה שירי עבודה נכתבו בעברית בחמישים השנים שלאחר שקיעתו של הזמר הארצישראלי? אפשר למנות אותם על אצבעות יד אחת. שמונה שעות העבודה שלנו לא מעניינות את המוסיקה שלנו. היא מחפשת את הדופק הפועם של החיים באהבות, בנסיעות, בעלבונות, במלחמות, במוות – לא ביום העבודה הרגיל והסדיר.

עם זאת, ב-1996, כאשר ניגש מאיר אריאל – ב"רישומי פחם" – לערוך את הסיכום הבוגר ביותר, וגם היצירתי ביותר, של חייו, ושל המוסיקה של חייו, הוא לא יכול היה לשכוח את יום העבודה של אביו, (וקצת מהצד) גם את יום העבודה שלו. כי עבודה אכן היתה הדופק הפועם של החיים בקיבוץ. העבודה היתה המקום שבו נשפט אדם יותר מאשר בכל מקום אחר. לכן הם גם שרו שירי עבודה רבים. העבודה היתה בשבילם גם חלום שמעורר את המוזות, לא רק זיעה אהובה.

מאיר אריאל, הבן שנולד לדור המייסדים ב-1942, כבר לא יכול לשיר על העבודה כמו הוריו. ראשית, הם שרו על תפארת העבודה, והוא שר על כישלון העבודה. הם שרו על עצם יום העבודה, והוא שר על הכסף שלא הגיע אחרי שמכרו את פרי העבודה. הם שרו על האדם המתמלא גאווה קולקטיבית בסוף יום העבודה, ואילו הוא שר על האדם שהעבודה ממלאת אותו מרירות אישית, וגם אכזריות כלפי עצמו וכלפי הסובבים אותו. זה שיר על הפגיעה הקשה בערך העבודה הישראלי, ובחלום העבודה הישראלי. אבל האם הוא שר רק על הפגיעה? האם הוא שר רק על עולם הערכים ההולך ומתפרק של הוריו? איפה הוא בסיפור הזה? והרי כבר באלבום הראשון שלו הוא דאג להצטלם לא כאשר הוא עובד, אלא כאשר הוא שוכב להנאתו ומחייך על ענף של עץ? וכבר באחד השירים הראשונים שלו הוא שאל את עצמו – בביטחון מופגן מדי שמעיד

אחרי הרגע הראשון של הכנס־עד־כדי־מחשבות התאבדות, בא - בכל אחד מן הבתים - הרגע השני של האחריות.

רק הבן הצבר הרשה לעצמו לשלח את הקללה העסיסית שבכותרת השיר "סאוחתו". אלא שהידיש של אביו אוחזת אותו בכתפיו ומוסיפה לו את האירוניה והזלזול הקל של ה"אעפעס".

זה שיר שלא מעלים את המחיר הגדול ששילם האב כאשר בחר בעבודת אדמה, ולא מעלים את המחיר הקשה האחר ששילם הבן כאשר בחר לנטוש את עבודת האדמה.

פרופ' נסים קלדרון מלמד במחלקה לספרות עברית באוניברסיטת בן גוריון בנגב. ספרו האחרון "יום שני, על שירה ורוק בישראל אחרי יונה וולך" הופיע בשנה שעברה.

יופי בכך שאתה מחויב לומר את האמת, וכל האמת, ואתה מסרב להעלים את האמת הקשה, הסתירתית, של חיידך.

מאיר אריאל לא נשאר בקיבוץ, והוא ערך ב"רישומי פחם" את חשבון ההתמוטטות של חלום העבודה בקיבוץ, וגם את חשבון העזיבה שלו עצמו. הוא עשה את החשבון הזה במלוא מורכבותו, אבל גם בידיעה שמהו יקר מאוד מחלום העבודה המר שהתמוטט - לא התמוטט. משהו נשאר עם מאיר אריאל מעברו שהתנוון. ומה שנשאר הוא מה שעושה את השיר הזה. השיר הזה - והאלבום כולו - הוא מה שמשאיר לעצמו אריאל מעברו. זה שיר קשה, זה שיר שלא מחבק לפני שהוא מקלל. זה שיר שלא מעלים את המחיר הגדול ששילם האב כאשר בחר בעבודת אדמה, ולא מעלים את המחיר הקשה האחר ששילם הבן כאשר בחר לנטוש את עבודת האדמה. אבל חוסר הסלחנות הזו גם הוא ערך, גם הוא אנרגיה, שלוקח אריאל מעברו. שכן היה קשר הדוק בתרבות תנועת העבודה בין המחויבות לעבודת אדמה לבין המחויבות לאמת - על כל הסיבוכים המרים והקשים שבה, על כל הסתירות הבלתי מתיישבות שבה. לעבוד ולא לעגל פינות ביחס לקשיים, לעבוד ולא ליפות את הכישלונות, לעבוד ולא לעשות הנחות רגשניות לא לעצמך ולא לאביך - כך רצו לחיות האנשים שבקירבם גדל אריאל. ברל כצלנסון קרא לזה "בזכות המבוכה ובגנות הטיח". מאיר אריאל קרא לזה "נסה גם לוותר על כמה ממרחים". קנאי העבודה שעליהם כתב מאיר אריאל היו גם קנאי אמת ושונאי מריחות. את היופי הזה המשיך הבן, גם כאשר עזב מאחוריו את אביו ואת עבודת חייו.

הבן, ויתר כמו אביו על הרבה למען העבודה ולמען הקיבוץ, אבל כאשר הוא כתב את "רישומי פחם" הוא כבר עזב את הקיבוץ. ואם אנחנו זקוקים לחיזוק אחרון לזהות שהתחלפה בבית האחרון מופיעה השורה "ואל תשחית מקום אליו תרצה לחזור". שום סבל שעבר על סשה אריאל לא גרם לו לעזוב ולרצות לחזור. אבל מאיר אריאל אכן רצה לחזור לקיבוץ אחרי שעזב אותו. אלא שהדרך לחזור כבר היתה חסומה בפניו. ורק הבן הצבר הירשה לעצמו לשלח את הקללה העסיסית שבכותרת השיר "סאוחתו". אלא שהידיש של אביו אוחזת אותו בכתפיו ומוסיפה לו את האירוניה והזלזול הקל של ה"אעפעס".

האם זה שיר של יאוש מ"דת העבודה"? האם זה שיר של קללה? האם זה שיר של אובדן? האם זה שיר על עולם שהיה ונעלם? לא. כי אחרי הרגע הראשון של הכנס־עד־כדי־מחשבות התאבדות, בא - בכל אחד מן הבתים - הרגע השני של האחריות. זו האחריות של האיש העובד למשפחתו, לקיבוץ, וגם לחשבון הנפש האישי שלו - לתביעה שהוא תובע מעצמו שלא לשפוך את מררתו על הסובבים אותו. ואחרי הרגע השני של חשבון הנפש יש גם רגע שלישי: הואיל/ וזה לא יועיל/ ממילא/ נסה גם לוותר על כמה ממרחים/ מאלה/ האמן לי/ האמן לי. מאיר אריאל קרא הרבה את ברנר ואהב את ברנר. הידיעה שחידות העבודה והכישלון בעבודה באו כרוכים זה בזה היא ידיעה ברנרית מאוד. וגם היאוש־עד־מוות הוא ברנרי מאוד. אבל הרגע הברנרי ביותר הוא רגע ה"אף על פי כן". וב"אף על פי כן" שהוריש ברנר לממשיכי דרכו - ומאיר אריאל ביניהם - יש לא רק בחירה בחיים על כל קשייהם, וסירוב לבחירה בהתאבדות, יש גם